

עדות נסיבתית בתקנת בפ"נ ובפ"נ

הגמ' בריש גיטי¹ דנה מה חייב השליח לראות ולשמוע כדי שיוכל לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ומביאה בהקשר לכך מספר דעות של אמוראים: דעת רב אחי שצריך לעמוד על כל אות ואות, ר' אמי ור' אסי דחו דעה זו מכיון שנמצא אתה מוציא לעז על גיטין ראשונים.

דעת ר' אלעזר שמספיק אם נכתבה בו רק שיטה אחת לשמה, ומסביר תוס² שם שהכוונה לשיטה הראשונה, וממילא כתבו אחר כך את כל הגט לשמה.

דעת רב אשי שמספיק ששמע שעשו את קן הקולמוס וקן המגילתא לשמה, והגמ' מביאה ברייתא כראיה לדברי רב אשי.

תוס³ שם מבאר שדין זה אינו דומה לדין סומא לקמ⁴, שפסול להביא גט, למרות שגם סומא יכול לשמוע את תיקון הקולמוס והקלף לשם האשה.

הרי"ף⁵ מבאר שהחשש בסומא הוא שמא הסופר ירמה את הסומא ויאמר שהוא כותב את הגט לשמה, ובנתיים יכתוב דברים אחרים, מכיון שהסומא אינו יכול לבדוק. אבל בשליח פיקח ששומע את תיקון הקולמוס והקלף לשם האשה, הסופר חושש לרמות, שמא השליח יגלה זאת, וכן ביארו הרשב"א⁶ והריטב"א⁷.

הרא"ש⁸ מעמיד את דברי רב אשי שלאחר שתקנו את הקולמוס ואת המגילה השליח ראה את השטר, ולאחר שכתבוהו השליח מכירו בטביעת עין, ולכן סומא פסול מכיון שאינו יכול לראות את השטר, ואין הוא מכירו בטביעת עין לאחר שנכתב.

הרמב"ם בהלי בגרושין⁹ כתב: "נכתב מקצת הגט בפניו ונחתם כולו בפניו, אם מקצתו הראשון הרי הוא אומר בפ"נ ובפ"נ, אפי' לא נכתב בו אלא שיטה אחת בפניו, ואפי' שמע קול הקולמוס כותב וחותרו העדים בפניו, הרי זה אומר בפ"נ ובפ"נ". וכן פסק השו"ע¹⁰.

מדויק בדברי הרמב"ם באומרו "ונחתם כולו בפניו" בתחילת ההלכה, ובאומרו "ונחתמו העדים בפניו" בסוף ההלכה, שהשליח חייב לראות את חתימת העדים, ומכיון שסומא אינו יכול לראות, ממילא סומא פסול מלהיות שליח.

1. דף ה' ע"ב.
2. ד"ה "אפי' לא כתב".
3. דף ו' ע"א ד"ה "אפי' קן".
4. דף כ"ג ע"א.
5. דף י"א ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה "אלא סומא".
6. דף כ"א ע"א ד"ה "אלא אמר רב יוסף".
7. דף כ"א ע"א ד"ה "אלא אמר רב יוסף".
8. פ"א א' ס"ג ג'.
9. פ"א ז' ה"א י"ב.
10. אח"ע ס"י קמ"ב סעי' ט"ו.

הרמב"ם מדייק את דבריו מהמשנה בריש פרק ב'¹¹ ש"בפני נכתב חציו ובפני נחתם כולו פסול". ומעמידה שם הגמ' שמדובר שנכתב לפניו חציו האחרון של הגט, מכיון שאם היה נכתב חציו הראשון היה הגט כשר ע"פ הגמ' לעיל¹². משמע מהמשנה שהגט כשר כשנכתב חציו הראשון דוקא כשהשליח אומר בפני נחתם כולו ז"א שראה את חתימת העדים.

לפי זה היקשה ה"בית שמואל¹³ וה"באר היטב¹⁴ מדוע תוסי' לא תרצו את הקושיא מסומא כרמב"ם, שהיות והסומא אינו יכול לראות את חתימת יד העדים, וחיבים לראות את כל החתימה כפי שדיקנו מהמשנה, לכן הוא פסול, ולא מועילה יכולתו לשמוע את תיקון הקולמוס והמגילה לענין החתימה, ונשאר בצ"ע, ולכאורה קושיא זו קשה גם על תרוצי הר"ן, הרשב"א, הריטב"א והרא"ש.

נראה שביאור שיטת הראשונים הללו תלוי במחלוקת מהו כח הבעל לערער על גט ששלח ע"י שליח בא"י, והשליח לא אמר בפ"נ ובפ"י. הרמב"ם¹⁵ כתב: "בא הבעל וערער ואמר לא גרשתי מעולם, וגט שהובא לה מזויף הוא יתקיים בחותמיו, ואם לא נתקיים ולא נודעו עדיו כלל תצא והולד ממזר". משמע¹⁶ מהרמב"ם שאע"פ שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין, ורק רבנן הצריכו קיום שטרות במקום שהבעל מערער, וטוען שהגט מזויף, והאשה אינה יודעת דבר, ואי אפשר לקיים את הגט, בכ"ז נעמיד את האשה בחזקתה, חזקת אשת איש, והיא אינה מגורשת כלל.

שאר הראשונים (הרשב"א¹⁷, הריטב"א¹⁸, הר"ן¹⁹ והרא"ש²⁰) סוברים שכשהבעל מערער על הגט, והשליח לא אמר בפ"נ ובפ"י, והגט לא התקיים בחותמיו – חוששים לערערו. וכתב הרא"ש שהאשה אסורה להינשא עד שיקום הגט. מדייק הטור²¹ שכונת הרא"ש היא, שאם האשה נישאה לא תצא²². וכן נראה לבאר בשאר הראשונים שלא הזכירו כלל את הדין שאם נישאת הולד ממזר, שהוא חידוש גדול. משמע שסברו שאם נישאת לא תצא, מכיון שעדים החתומים על שטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין. לפי זה מיושבת שיטת הראשונים הללו שמעיקרא עדים החתומים על שטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין, ולא חוששים לזיוף, אלא ללעז²³, ורבנן הוא דאצרוך שני עדים שיקימו את הגט מסיבה צדדית, כהסבר הר"ן²⁴, שחכמים לא חששו שהבעל כתב את הגט כדי להכשיל את האשה, אלא שחכמים חששו שמא הוא מתחרט על שגירש את אשתו, ולכן הוא מערער, ובכך הוא רק מוציא לעז על הגט, אך לא פוסלו. ומשום עיגונא הקילו

11. דף ט"ו ע"א.
12. דף ה' ע"ב.
13. שו"ע שם ס"ק ל'.
14. שו"ע שם ס"ק יב"י.
15. ה"ל גירושין פ"ז ז' ה"ל ב'.
16. ע"פ ה"מגיד משנה" שם.
17. דף ט"ו ע"א ד"ה "אלא ערער הבעל".
18. דף ט"ו ע"א ד"ה "אלא ערער הבעל".
19. דף ב' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה "מתני".
20. פרק א' ס"י ח'.
21. קיצור פסקי הרא"ש שם.
22. ה"קרבן נתנאל" שם אות כ' חולק על הטור.
23. תוסי' בדף ג' ע"א ד"ה "חד אתי בעל ומערער", והרשב"א שם ד"ה "כיון דאמר מר", והריטב"א שם ד"ה "מעיקרא מידק דייק", סוברים שכל החשש לערעור הבעל הוא מצב לעז.
24. דף א' ע"ב בדפי הרי"ף סוף ד"ה "גמ' לפי".

בה רבנן, והסתפקו בכך שהשליח יאמר בפני ובפני כשהגט מגיע מחו"ל, ואם הבעל יבוא ויערער לא יהיה נאמן נגד השליח. ולפי זה שכל החשש לערעור הבעל הוא מסיבה צדדית, ומעיקרא ברור לחכמים שהגט כשר, מכיון שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין. עדות השליח היא רק כנגד לעז הבעל, ובזה הסתפקו אפי' בשמיעת קול קולמוס בשעת חתימת העדים. וכאשר השליח שמביא את הגט בא"י לא אומר בפני ובפני הגט פסול עד שיתקיים בחותמיו, אבל אם נישאת לא תצא. ולפי זה נבאר שהגמ' בריש גיטי¹ מדברת גם על "בפני נכתב" וגם על "בפני נחתם", והמשנה בריש פרי' ב¹¹ באומרה: "ובפני נחתם כולו", כוונתה שהשליח שמע קול הקולמוס של שני העדים. מכיון שאם המשנה היתה כותבת ששמע מקצת החתימה היינו למדים בפשטות, שהכוונה שראה רק חתימה של עד אחד בלבד, והרי לכו"ע במקרה כזה הגט פסול, ולכן נקטה המשנה בלשון "כולו" אע"פ שכוונתה שמספיקה שמיעת קול הקולמוס של חתימת שני העדים.

לעומת זאת הרמב"ם למד שמעיקרא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין. מכיון שגם הרמב"ם²⁵ סובר, שכאשר שליח הביא גט בא"י ולא אמר בפני ובפני, והבעל לא ערער – האשה מגורשת ויכולה להנשא על פיו. אלא שרבנן הוא דאצרוך בגט שמגיע מחו"ל שאין עדים מצויים לקיימו, שני עדים שיקימוהו, שאם הבעל יטען שהגט מזויף, ולאשה לא יהיו עדים שיקימוהו – הבעל יהיה נאמן לפסול את הגט. ואם האשה נשאת הולד ממזר, כפי שהרמב"ם פסק בגט שהובא בא"י ואי אפשר לקיימו. ומשום עיגונא הקילו בה רבנן, והסתפקו בשליח אחד שיאמר בפני ובפני. ומכיון שהשליח צריך לעמוד כנגד טענת מזויף של הבעל, הוא צריך להיות כשני עדי הקיום. ולכן הוא צריך לראות בשלמות את חתימת יד העדים. ואם הוא לא יראה אותם, אין בכוחו לקיים את הגט כנגד טענת המזויף של הבעל. שכאשר אין הגט מקויים, הבעל פוסלו ואם האשה נישאת הולד ממזר. ולכן הרמב"ם מבאר, שהגמ' בריש גיטי¹ סוברת שרק בכתיבת הגט מספיקה שמיעת תיקון הקולמוס והמגילה. ואילו לחתימה, הגמ' כלל לא מתיחסת, מכיון שבחתימה צריך השליח ראה גמורה, ואת המשנה בריש פרק ב¹¹ מעמיד הרמב"ם כפשטה.

לסכום, נראה שלדעת הרמב"ם שמיעת קול קולמוס מועילה רק לגבי אמירת בפני נכתב ולא לגבי אמירת בפני נחתם, ולשאר הראשונים שהבאנו לעיל מועילה שמיעת קול קולמוס גם לגבי אמירת בפני נחתם.